

8. Česká literatura v období vyvrcholení národního obrození

3. fáze národního obrození – období romantismu a biedermeieru

- reakce české společnosti na červencovou revoluci ve Francii, pád absolutismu, Francouzská revoluce, navazují na 1. a 2. období, už mají na čem stavět, zlepšení stavu kultury, jazyka, vědy, společenského života
- osou všeho je stále národ, literatura má napomáhat národnímu rozkvětu, pokračuje kult lidové písně vyzdvihované Čelakovským – byly idealizovány, upravovány pro jazykové potřeby
- vlastenecká díla, hledisko společenského prospěchu, důraz kladen na vlast, národ, obec, rodinu spíše než na niterné potřeby individuality jako v romantismu, v Máchově Máji rozervanectví individuality – chápáno jako odklon od národa, kritika Josefa Kajetána Tyla
- prvky klasicismu (dělení žánrů na vysoké a nízké, slovanský pantheon bohů), romantismu (láska k vlasti, národu, citovost) a biedermeieru – smíšení, např. Erbenova Kytice

Biedermeier – směr měšťanstva, touha po životním klidu, malými krůčky k úspěchu spíše než revolucí, byli svědky pádu Napoleona

Žánry: společenské písně (Kde domov můj?), drobná próza, lidová hra se zpěvy, obrazy – beletrie, nedějové práce, dokumentárně podané výjevy

Josef Kajetán Tyl

- umělec, organizátor společenského života, divadelník, existenční starosti, živil se jako člen kočovných divadel, zamilován do sestry své manželky, s kterou měl i děti
- pracoval v časopise Jindy a nyní, který změnil na **Květy**, jeden z nejvýznamnějších českých časopisů
- vedl ochotnické Kajetánské divadlo, pak pracoval ve Stavovském jako dramaturg a režisér
- zapálen do vlastenectví, odpůrce Karla Hynka Máchy za jeho pojetí individuality, náročné pojetí, psychologické, rozervaný hrdina, polemizoval s máchovským romantismem
- * **Rozervanec** – dvě postavy Karel a Hynek symbolizují Máchovo rozervanectví, Karel to překoná, věnuje se vlastenecké tvorbě, Hynek se nevyhne svým problémům, podlehne svému žalu, působí destruktivně i na své okolí a umírá, Tyl tím vyjádřil svůj postoj k Máchovu Máji, který mu přišel, jakoby se odvracel od vlastenectví a národa
- lidovýchovné nižší cíle, pro velkou skupinu obyvatel, snaha realisticky odpozorovat skutečnost, ale většinou to zkazí hledáním výchozí myšlenky

rysy Tylovy literární tvorby:

- typická tvorba biedermeieru – vlastenecké nebo historické povídky, které mají ukazovat vzor správného češství, sentimentalita, zábavná funkce, snaha probudit národní hrdost * Dekret kutnohorský, * Kusy mého srdce – převážně vlastenecké
- agitačně-sentimentální tvorba, idylické zakončení

Divadlo:

- hry ze současnosti, historie, dramatické báchorky
- inspirace vídeňským divadlem

* **Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka** – ve hře poprvé zazněla píseň Františka Škroupy – *Kde domov můj?*, která se po 1918 stala českou hymnou

* **Strakonický dudák** – dodnes se hraje, dramatická báchorka – mluvené slovo prokládané písněmi, sleduje polepšení ústřední postavy

* Jiříkovo vidění, Tvrdohlavá žena

* **Poslední Čech** – vlastenecké, kritika od Karla Havlíčka Borovského za přílišné vlastenectví, že si na Máchovi necení umělecké preciznosti, ale zajímá ho téma

Karel Hynek Mácha

- vlastenec, nepochopený vlasteneckou společností
- vystudoval filosofickou a právnickou fakultu, hrál i v ochotnickém divadle
- o svém životě, intimitě, vztazích, snech píše otevřeně v denících, později rozluštěno tajné písmo deníku, erotických pasáží
- před svatbou umírá mladý na nemoc ze zkažené vody

- romantik, četl Byrona, Goetheho, Shakespeara
- počátky básnické tvorby – sentimentalismus, nejprve píše německy, potom z důvodu vlastenectví česky, vrací se ke slavným obdobím české historie, ve své tvorbě často romantické zachycení starých hradů a zřícenin
- vliv lidové poezie, nesnaží se ji striktně napodobovat jako Čelakovský, spíš vyzdvihuje originalitu
- hodně o individuálních pocitech postav, líčení životních i milostných zklamání, ztráta ideálů
- * **Křivoklad** – první a jediný dokončený díl próz z čtyřdílného cyklu Kat
- * **Cikáni** – podobný motiv jako v Máji, hlavní hrdina zjišťuje, že sokem v lásce mu byl vlastní otec, v postavě mladého Cikána popsal pravděpodobně sám sebe
- * **Marinka** – kontrasty v povídce, básník Hynek se vydává za dívku, které se líbí jeho písně – Marinka, je nemocná, žije ve špatných poměrech, básník v ní najde zpřízněnou duši, odjede na krkonošskou pouť a když se vrátí, Marinka už je mrtvá
- * Večer na Bezdězu z plánované sbírky **Obrazy ze života mého**, Pout' krkonošská – krátké lyrizované prózy, předstupu k Máji
- * **Máj** – lyricko-epická báseň, vyšla v roce 1936
- romantické, vzdor, osobní básníková traumata ale i nadčasové problémy smyslu života
- literární forma, metaforika, kontrasty, oxymórony, zvuková stránka verše => překonává soudobou literární tvorbu
- čtyři zpěvy a dvě vložená intermezza
- básnická povídka, převažuje lyrika, popis, úvaha
- 1. zpěv – večerní májová příroda, láska, na loďce připlouvá místo milého dívky muž, který ji oznámí, že se její milý Vilém „lesů pán“ dozvěděl o její nevěře a zabil jejího svůdce – svého vlastního otce, čeká na popravu, muž na loďce za to dívku proklíná, ta se vrhá do hlubin jezera
- 2. zpěv – Vilém přemýšlí o svém osudu, o smrti, vraždě, nevěře, necítí vinu za smrt otce, bere to jako osudovou danost, nepřízeň – romantický hrdina, přemýšlí co ho čeká po smrti, slova jsou onomatopoická, skládá je za sebou tak, aby vyjádřil vše co nejpřesněji
- 3. zpěv – líčena poprava Viléma, loupežník Vilém, rozhlédne se po krajině, země je člověku kolébkou i hrobem, popraven kolem, celá příroda je prostoupena nikoliv láskou, ale smrtí, loupežníci smutní, že vůdce zhybnul
- 4. zpěv – sám básník se vydává na ono místo, kde se udál příběh o mnoho let později, na popravčím kole je kostra Viléma, v hostinci se dovídá celý příběh, vrací se tam na jaře, vábí ho to zpět, stesk básníka po ztraceném dětství, pro Máchu dětství nejšťastnější období života, v mládí už je člověk šťasten jen navenek, existenciální otázky, pomíjivost mládí a celého lidského života
- první pasáž díla o Čechách byla přidána, pěst na oko, vůbec se tam nehodí, Mácha ji přidal kvůli kritice, že není vlastenecký, aby byla populární, dlouho nejpůvodnější část Máje

Karel Sabina – obhájce Máchy, inspiroval se jeho tvorbou, proslavil se jako autor libret k operám Bedřicha Smetany Braniboři v Čechách a Prodaná nevěsta

Karel Jaromír Erben

- z počátku fascinován Máchou, ale jiná cesta romantismu v české literatuře, přítel Máchy a Sabiny, známost s Františkem Palackým – sehnal mu místo archiváře v Praze
- z chudých poměrů, do Prahy na práva, zapojil se do kulturního a společenského dění
- vydával starší literární památky, sbíral lidovou slovesnost, překládal ze slovanských jazyků
- folklorista, ve folkloru hledal stopy dávného mýtu, romantická představa osudu jako základu všeho, mytologická témata
- balady, pohádky – soubor českých pohádek (mj. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Pták Ohnivák, Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Zlatovláska), epické písně
- * **Prostonárodní písně a říkadla** – nejprve Písně národní v Čechách, pak rozšířena – folklorní dílo, až 2200 písní rozřazených v pořadí od narození až po smrt
- * **Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských**
- * **Kytice z pověstí národních** – sbírka balad, životní Erbenovo dílo, náměty převzaté z lidové slovesnosti převedl do veršované podoby

- nadčasové problémy, originální, řeší hlavně vztahy mezi milenci, matkou a dítětem, neumísťuje příběhy do času a prostoru
- každá báseň má v sobě pojetí viny a trestu – *Poklad* – matka kvůli mamonu nechá svoje dítě ve skále, ta se zavře a ona od něj zůstane na rok odloučena, *Zlatý kolovrat* – brutálně zavražděna dívka svou matkou a sestrou, nakonec ji čeká štěstí a vražedkyně násilná smrt, *Vodník a Polednice* – trest prostřednictvím tajemných sil, které člověk sám přivolá, *Vodník* – přes matčino varování jde k jezeru, musí se stát ženou vodníka, porodí mu dítě, které je pak vodník nucen zabít jako slíbenou pomstu, *Polednice* – matka zavolá na dítě polednici a ve strachu, aby ho uchránila ho udusí v oběti, *Svatební košile* – prosba ženy k Panně Marii, aby jí vrátila milého, vrátí se v podobě ducha zemřelého a usiluje o její život
- různé interpretační možnosti básní, základem motiv nemilosrdného osudu, síla, které nelze uniknout, může být i nespravedlivá
- *Záhořovo lože* – první báseň sbírky, polemika s Máchou, Záhoř je loupežníkem jako Vilém, ale když se dozví, co mu peklo chystá, dá se na pokání, dočká se odpuštění
- nadpřirozeno, magické okamžiky dne či roku, jednání v krajním vypětí vášně, emocí, instinktu, strachu, hřbitov, rybník, zámek, les
- úvodní báseň *Kytice* – vztahuje se k národu, mateřská role, oslovit nová pokolení, závěrečná báseň *Věštkyňe* – až přijde čas, český národ znovu ožije

Karel Havlíček Borovský

- Borovský uznával spíše kvality osvícenské – racionální, střízlivý vztah ke světu, pracovitost, samostatnost, vzdělanost, chtěl vychovávat aktivní občany, nejen vlastence => **realismus**, odmítavý postoj k všeslovanství, zájem o politické a sociální otázky, neúspěch revolučních českých snah oddálil příchod mladých autorů – vyznavačů realismu, realismus do české literatury
- reakce na Tylovo dílo *Poslední Čech*, kritika vlastenectví, že už toho má po krk, kvalitní literatura bez vlasteneckého zaměření není uznávaná, tím se dostává do podvědomí, pro něj je vlastenectví vyprázdněné
- umělecké jméno Borovský
- * **Obrazy z Rus** - do Ruska jako vychovatel, zděšen, zklamaný panslavista, zkušenosti z Ruska využije pro svou literární tvorbu, poukazuje na zaostalost, špatné národní poměry, cenzura, tím zaniká jeho láska ke všeslovanství
- * **Epigramy** – (=krátká satirická báseň) Církvi, Vlasti, Králi, Múzám, Světu – kritika, líčení zkušeností a zážitků
 - jazyk v básních blízký hovorové řeči, inspirován lidovou poezií, satirická tvorba
 - spisovatel, psal politické články o revolučním roce 1848, redaktorem Pražských novin, které přetvořil na Národní noviny – průlom v české žurnalistice
 - vážnost a vášnivá bojovnost a satirický nadhled
 - píše pravdu, odsouzen za pobuřující články, nakonec vítězství
 - v habsburské říši zakázání Národních novin, Borovský zakládá časopis *Slovan*, přestal ho pak vydávat
 - zatčen na příkaz ministra vnitra Alexandra Bacha a deportován do italského Brixenu
- * **Tyrolské elegie** (=žalozpěv) – o zatčení a cestě do Brixenu, odchyluje se od reality
- * **Křest svatého Vladimíra** – nejrozsáhlejší a nejvýznamnější práce, sarkasticky popisuje absolutismus, zabývá se vztahem církve a státu a smyslu náboženství – o násilném zavádění křesťanství v Rusku panovníkem Vladimírem, vládne i pohanskému bohovi Perunovi
- * **Král Lávra** - inspirace soudobou německou pohádkou, námět už ve starém Řecku, satirická kritika omezených vládců, kritika pasivity a odevzdanosti poddaných, králi narostou oslí uši, nechá popravít holiče, který zná tajemství jeho uší
- chtěl pryč zpátky do své vlasti, podepsal kvůli tomu i to, že nebude už psát a působit jako žurnalista, doma ve vlasti se k němu nehlásili, zklamání
- zemřel na tuberkulózu

Božena Němcová

- první ženská originální umělkyně národního obrození
- dětství prožila v Ratibořicích s babičkou, později se klonila k vlastenectví, přijímána s nadšením
- počátky básnické, potom prozaické, tvorbou vzdělávat národ, zájem o sociální vztahy, např. mezi vesničany a šlechtou

* **Národní pohádky a pověsti** – sbírala pohádky, nesnažila se o přesné napodobení, ale spíš ukázat svůj vypravěčský talent

* **Slovenské pohádky a pověsti**

- manželství s Němcem, chudoba, ekonomické potíže, závislí na darech a půjčkách, manželství se starším mužem končí rozvodem, Němcová zdravotní potíže, smrt v Praze
- vzpomínky na dětství a na babičku, zármutek a těžké chvíle, rozhodne se psát Babičku

* **Babička** – národopisné prvky, osobní vzpomínky, chce zachytit venkovský život, zvyky, obyčejy, pověry, svátky, v průběhu doby se stala jakousi národní památkou

- všichni se na Starém Bělidle těší na návštěvu staré babičky, zvláště vnoučata Barunka, Vilím, Jan a Adélka, babička typ ideálního venkovského člověka – moudrá, vyrovnaná, pracovitá, milá, pozitivní vztah k životu a vlastenectví, opora a vzor, urovnává konflikty

- Viktorka, z nešťastné lásky k vojákovu zešílí, babička jí rozumí, ztělesňuje divokou přírodu, šílená se potuluje lesy, tragická smrt – zasažena bleskem

- idyla venkova, harmonický, klidný, úzký vztah s přírodou, příroda není romanticky živelná ale uřádněná, vnímání očima Barunky, po smrti babičky končí její dětství a začíná dospělost

* **V zámku a podzámčí** – zabývá se propastí mezi chudými a bohatými

* **Divá Bára** – nezkrotná a divá dívka, která se nebojí vzepřít se společenské nespravedlnosti, drobnější povídka

* **Čtyři doby** – lyrizovaná próza, Němcová popisuje tragický ženský úděl, deziluze manželského života

* dopisy přátelům a blízkým mají dnes literární hodnotu

V době národního ohrožení po Mnichově a v době nacistické okupace se k ní vracejí spisovatele jako k patronce českého národa – F. Halas – Naše paní Božena Němcová, J. Seifert – Vějíř Boženy Němcové, Píseň o Viktorce